

TEATRUL NAȚIONAL DIN CLUJ ÎN PERIOADA INTERBELICĂ THE NATIONAL THEATRE OF CLUJ IN INTERWAR PERIOD

Cornel Constantin Ilie*

Abstract

The most important theatrical institution in Transylvania, the National Theatre of Cluj, developed a remarkable activity during the interwar years. Its activity recommended this institution as a real cultural centre not only in Transylvania, but in other Romanian provinces as well. Since 1919, when the first performance in Romanian was staged, until 1940, when the institution moved to Timișoara, the National Theatre of Cluj presented highly praised plays to the audience, who applauded an exceptional theatrical acting.

Keywords: National Theatre, actors, Zaharia Bârsan, plays, stage, repertoire, Victor Papilian.

La 14 mai 1919, la insistențele lui Tiberiu Brediceanu, teatrul din Cluj va fi preluat de Consiliul Dirigent Român, reprezentat prin Onisifor Ghibu, secretar general pentru resortul Instrucțiunii și Artelor. În aceeași zi, Teatrul Național și-a deschis porțile, odată cu prima reprezentație în limba română când, artiștii Teatrului Național din București aflați în turneu prin Transilvania, s-au oprit și la Cluj. A fost prezentată piesa „Poemul Unirii” de Zaharia Bârsan, cel care avea să fie instalat la conducerea instituției, începând cu 14 septembrie 1919.

Inaugurarea oficială a teatrului se face pe 1 decembrie 1919, fiind prezentate în fața unui public entuziast, „Poemul Unirii” și „Se face ziuă”, ambele de Zaharia Bârsan¹. Stagiunea debuta a doua zi, cu spectacolul „Ovidiu” de Vasile Alecsandri.

Greutățile inerente începutului n-au permis teatrului să aibă în primii ani o activitate foarte bogată. În prima stagiune s-au ținut doar 81 de spectacole; un repertoriu variat în care și-au făcut loc drame, comedii, localizări, melodrame².

---

* Muzeograf, Secția Patrimoniu; doctor în istorie.

¹ Ion Breazu, *Teatrul Național din Cluj*, în „Boabe de Grâu”, an III/ 1933, p. 32.

² Amintim dintre piesele jucate: „O scrisoare pierdută” (I. L. Caragiale), „Răzvan și Vidra” (B. P. Hașdeu), „Doctorul fără voie” și „Avarul” (Moliere), „Revizorul” (Gogol), „Institutorii” (Otto Ernst).

Dintre actori, se fac remarcăți încă din prima stagiune, I. Stănescu-Papa, Neamțu-Ottonel, Mihăilescu-Brăila, N. Dimitriu.

În stagiunea a doua s-au jucat 27 de piese, punându-se accentul pe ceea ce plăcea cel mai mult publicului, comediile³. De un mare succes s-au bucurat „O noapte furtunoasă” de I. L. Caragiale și „Hangița” de Goldoni, în cea din urmă Olimpia Bârsan având o interpretare de excepție.

În anii următori se încearcă și „altceva”. Astfel, se pun în scenă: „Azilul de noapte” al lui Gorki, „Romanțioșii” lui Rostand sau „Pescărușul” lui Cehov⁴. În stagiunea 1922-1923 conducerea teatrului decide punerea în scenă a două dintre operele lui William Shakespeare: „Hamlet” și „Visul unei nopți de vară”. Deși au fost bine primite de public, acesta continua să reacționeze mai bine la comedii⁵. În timp ce piesele „Marelui Will” ating câte cinci reprezentații, farsa „Extemporalul” de Sturm se joacă de 12 ori⁶. Nici punerea în scenă a pieselor lui Henrik Ibsen nu aduce un număr prea mare de spectatori: „Un dușman al poporului” se joacă de doar trei ori, în timp ce „Strigoi” a avut doar patru reprezentații.

Pentru stagiunea 1924-1925 sunt pregătite câteva premiere „cu greutate”: „Oedip-rege” de Sofocle, „Macbeth” de Shakespeare, „Nora” de H. Ibsen, „Candida” de G. B. Shaw. În „Macbeth”, directorul teatrului, Zaharia Bârsan, a avut una din cele mai bune interpretări ale sale.

În anul 1927, Zaharia Bârsan îi lasă locul la conducerea teatrului lui Victor Eftimiu (numit „director general”, el primind și conducerea Operei din Cluj). În ultimele două stagioni în care se aflase la conducerea teatrului, Zaharia Bârsan se aplecase asupra repertoriului modern, în această perioadă punându-se în scenă operele lui Dostoievski („Frații Karamazov”), Schiller („Hoții”), Gogol („Căsătoria”), Tolstoi („Puterea întunericului”), Strindberg („Domnișoara Iulia”)⁷.

În scurtul său directorat (1 august 1927 - 31 decembrie 1927) V. Eftimiu a încercat o nouă abordare cultural-artistică, prin intermediul „festivalurilor” în care erau înglobate spectacole de teatru, operă și conferințe. Publicul nu a apreciat însă noua „viziune” și proiectul „importat” de la București a fost abandonat.

Locul lui Victor Eftimiu a fost luat de Nicolae Bănescu (1 ianuarie 1928 - 31 decembrie 1928), profesor la Universitatea din Cluj, care se apleacă mai mult asupra dramaturgiei românești. Din păcate nici Bănescu nu a petrecut prea mult timp la conducerea teatrului și, pe fondul schimbărilor politice din România⁸, a fost

³ Din 21 de premiere, 13 au fost comedii.

⁴ I. Breazu, *op.cit.*, p. 33.

⁵ În stagiunea 1923 - 1924 se pun în scenă alte două piese ale lui Shakespeare: „Nevestele vesele din Windsor” și „Shylock”.

⁶ I. Breazu, *op.cit.*, p. 33.

⁷ *Ibidem*, p. 34.

⁸ Venirea la putere a Partidului Național Țărănesc.

înlocuit cu tenorul Constantin Pavel (1 ianuarie 1929 - 31 decembrie 1930)⁹. Stagiunile dintre 1928 - 1930 sunt destul de „anemice”, în condițiile în care criza economică își făcea simțită tot mai acut prezența în toate domeniile de activitate. Rețin însă atenția reprezentății precum „Regele Lear” de Shakespeare, „Cadavrul viu” de Tolstoi, „Meșterul Manole” și „Cruciada copiilor” de Lucian Blaga.

Personalul Direcției de scenă a Teatrului Național în 1930 era format din: Eugen Trucinschi, pictor; Ștefan Constantinescu, sufleur; Focioni Miciacio, ajutor sufleur; Vintilă Rădulescu, regizor; Pascu Cristescu, coafor; Aurica Simionescu, dactilografă pentru roluri; M. Hângănușiu, medic¹⁰.

În același an, personalul artistic al teatrului era compus din: Zaharia Bârsan; Nic. Neamțu-Ottonel; Dem Mihăilescu Brăila; Virgil Vasilescu; Ștefan Braborescu; Mișu Ștefănescu; Nicolae Dimitriu; Ioan Tâlván; Nicolae Voicu Popescu; Cornel Potcoavă; Iosif Vanciu; C-tin Simionescu; Titus Lapteș; Mihaiu Mateescu; Dumitru Constantinescu; Virgil Potoroacă; Cristea Hristea; Olimpia Bârsan; Virginia Braborescu; Natalia Ștefănescu; Beatrice Crivețianu; Mia Mateescu; Athena Dumitrescu; Silvia Jipescu Hodoș; Nunuța Hodoș; Marcela Borșa; Ersilia Munteanu; Viorica Dimitriu; Viorica Juga; Aurelia Vasiliu; Eliza Antonescu; Magda Tâlván; Gina Ardeleanu; Maria D. Munteanu; Elvira Barbu; Ion Fărăianu¹¹.

Și pentru că am amintit de criza economică, iată și situația, din punct de vedere salarial, a angajaților de la Teatrul Național din Cluj (în anul 1931): în rândul personalului artistic salariile variaau de la 21.520 lei brut (cât avea Zaharia Bârsan, actor cu gradație maximă), la 14.694 (sumă pe care o primeau actorii „de bază”, care erau distribuiți în cele mai multe piese: Ottonel, Mihăilescu-Brăila, Virgil Vasilescu, Mia Mateescu, Athena Dumitrescu etc.) și ajungând până la 1 724 lei (sumă cu care erau remunerați actorii debutanți)¹². În ceea ce privește personalul Direcției de Scenă: un pictor primea 12.000 lei/lună, sufleurul - 13.500 lei, ajutorul sufleur - 5.000, regizorul - 8.000 lei, coaforul - 7.500, dactilografa pentru roluri - 3.500 lei¹³. În condițiile în care salariul mediu în cadrul Ministerului Instrucțiunii, Cultelor și Artelor se situa în jurul sumei de 3.700 lei, putem aprecia că veniturile personalului Teatrului Național din Cluj erau destul de bune¹⁴. Actorii cu ștate vechi aveau salarii comparabile cu ale profesorilor universitari și mai mari decât ale comisarilor de poliție¹⁵.

⁹ Între 1 ianuarie - 1 septembrie 1931, conducerea T.N. din Cluj a fost exercitată de Constantin Pavel împreună cu dramaturgul Mihail Sorbul.

¹⁰ Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare S.A.N.I.C.), fond *Ministerul Instrucțiunii Cultelor și Artelor - Direcția Generală a Teatrelor și Operelor*, dosar 36/1931, f.8.

¹¹ *Ibidem*, f. 10.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, f. 8.

¹⁴ I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999, p. 67.

¹⁵ *Ibidem*, p. 66-67.

În toamna anului 1931, după un scurt directorat al lui Ion Marin Sadoveanu (septembrie - noiembrie 1931), Zaharia Bârsan revine la conducerea Teatrului Național din Cluj, într-un moment deosebit de greu, când multe teatre din țară au fost desființate din lipsa banilor. Instituția la care facem referire reușește să facă față provocărilor de natură economică, dovadă fiind și programul bogat și variat pe care îl are în stagiunea 1933 - 1934. Iată, spre exemplu, repertoriul din perioada lunilor ianuarie - februarie 1934: „D`ale Carnavalului”, de Caragiale (în rolurile principale: Nae Dumitrescu, Mișu Ștefănescu, Corneliu Potcoavă, Hristea Cristea, Titi Simionescu, Viorica Dimitriu, Aurelia Vasiliu; direcția de scenă: Virgil Vasilescu); „Micul Weber”, de Arnold și Bach (cu V. Vasilescu, Sandu Rădulescu, C. Potcoavă, Viorica Juga-Lapteș; direcția de scenă V. Vasilescu)¹⁶; „Victimele Legei”, de Landray (cu N. Voicu, N. Dimitriu, L. Irimieș, Al. Ilea, Titus Dan; direcția de scenă V. Vasilescu)¹⁷; „Monna Vanna”, după Rahmaninov (cu Iosif Vanciu, Ștefan Braborescu, athena Dumitrescu, Titus Lapteș; direcția de scenă N. Neamtzu-Ottonel); „Heidelbergul de altădată”, de Wilhelm Meyer-Förster (cu Sandu Rădulescu, C. A. Russey, Dem. Constantinescu, Petre Petre, E. Potoroacă, Jeana Popovici; direcția de scenă N. Neamtzu-Ottonel)¹⁸; „Richard al III-lea”, de Shakespeare (cu S. Vanciu, Nunuța Hodoș, Aurel Decu, Ion Tâlván, I. S. Văleanu, D. Eremia; direcția de scenă - Ștefan Braborescu)¹⁹; „Rața Sălbatică”, de H. Ibsen (cu Aurel Decu, Titus Lapteș, N. Neamtzu-Ottonel, Liviu Doctor, L. Măiță; direcția de scenă Ș. Braborescu); „Titanic Vals”, de Tudor Mușatescu (cu Ștefan Braborescu, Natalia Ștefănescu, Mya Mateescu, Violeta Pescariu-Boitoș, Virginia Drăgoi, Daia Nicoară; direcția de scenă Ș. Braborescu)²⁰; „Idiotul”, de F. Dostoievski (cu Aurelia Vasiliu, Viorica Juga, Virginia Braborescu, Maria Munteanu, Elvira Barbu, Ion Honae; direcția de scenă Șt. Braborescu)²¹; „...escu”, de Tudor Mușatescu (cu N. Voicu, C. Potcoavă, Mary Cupcea, P. Pătrașcu, Titus Dan; direcția de scenă Virgil Vasilescu)²².

Zaharia Bârsan a stat la conducerea instituției până în martie 1936 (cu o întrerupere între 1 iulie 1933 - 16 aprilie 1934, când director a fost Constantin Pavel).

Mai trebuie amintit că scena naționalului clujean a fost ocupată și cu reprezentațiile date de diferite teatre, în special din Capitală, aflate în turneu prin Ardeal (Teatrul „Maria Ventura”, Teatrul „Regina Maria”).

¹⁶ S.A.N.I.C., *Ministerul Instrucțiunii Cultelor și Artelor - Direcția Generală a Teatrelor și Operelor Instrucțiunii Cultelor și Artelor - Direcția Generală a Teatrelor și Operelor*, dosar 26/1934, f. 9.

¹⁷ *Ibidem*, f. 15.

¹⁸ *Ibidem*, f. 23.

¹⁹ *Ibidem*, f. 38.

²⁰ *Ibidem*, f. 54.

²¹ *Ibidem*, f. 59.

²² *Ibidem*, f. 63.

Așa cum am arătat mai sus, criza economică a determinat desființarea mai multor teatre, personalul fiind direcționat spre alte instituții din țară. Teatrul Național din Cluj nu a făcut excepție. În momentul în care s-a anunțat că aici au fost detașați artiștii de la Craiova, conducerea teatrului a protestat împotriva deciziei „vexatorie și nedreaptă pentru artiștii Teatrului Național Cluj”, care aducea prejudicii materiale, în condițiile în care actorii și așa au salarii mici²³. Însă, mulți artiștii detașați de la alte teatre nu erau nici ei prea dornici să vină la Cluj, dacă avem în vedere că, la începutul stagiunii 1935-1936, dintre toți cei disponibilizați se prezentaseră la lucru doar doi: Emil Bobescu și Leonard Divarius. Până la sfârșitul lunii octombrie 1935 mai veniseră dintre artiștii de la instituțiile suspendate: Al. Economu, Tața Brătășanu, L. Aurelian, N. Sireteanu, Puica Periețeanu. Alții (printre care I. Rocos, I. Economu, Margot Boteanu, Gh. Iliescu, Florica Sterescu) nu s-au prezentat. Mulți actori își găsiseră angajamente la alte teatre. Astfel, Gheorghe Aurelian, detașat de la Teatrul Național Cernăuți, își găsise un angajament la Teatrul Tănase și a solicitat concediu fără plată (octombrie - decembrie 1935) pentru a putea să joace în opereta „Rose Marie”²⁴. S-au găsit și soluții de compromis: soții Moruzan, de la Cernăuți, au putut fi angajați cu salariu de 8.000 lei, plătiți din suma disponibilă, la capitolul personal, rămasă în urma decesului Olimpiei Bârsan.

Între 1936-1940, director al teatrului a fost Victor Papilian, în timpul căruia se remarcă o deschidere mult mai profundă spre modernitate. Atunci s-a creat un *Studio* pentru a facilita contactul publicului cu dramaturgia modernă. În această perioadă sunt puse în scenă piese precum: „Suflete tari” de Camil Petrescu, „Epidemia” de I. M. Sadoveanu, „Comedia fantomelor” de Dan Botta, „Tano” de Giradoux, „Salomea” de Oscar Wilde, „Dincolo de zare” de Eugene O’Neill. ș.a. Totodată, trupa se îmbogățește cu alte nume de mare valoare. La sfârșitul deceniului al IV-lea (în 1939), tabloul personalului artistic se prezenta astfel: Nicolae Neamțu-Ottonel, Nicolae Dimitriu, Ion Tâlván, Nic. Voicu Popescu, Iosif Vanciu, Dumitru Moruzan, Gh. Paraschivescu, Alex. Economu, Titus Lapteș, Mihail Mateescu, Nic. Bulandra, Alex. Rădulescu, Virgil Potoroacă, Hristea Cristea, Dumitru Constantinescu, Constantin C.A. Rusei, Nicolae Sireteanu, Leonard Divarius, Petre Dragomir, Virginia Cronvald, Jeni Moruzan, Puica Periețeanu, Mia Mateescu, Nunuța Hodoș, Lilly Bulandra, Viorica Dimitriu, Margot Boteanu, Tați Brătășeanu, Marcela Borca, Viorica Juga, Sili Nemțeanu, Violeta Boitoș, Aurelia Vasiliu, Magda Tâlván, Maria Munteanu, Constantin Toneanu²⁵.

²³ S.A.N.I.C. fond *Ministerul Instrucțiunii Cultelor și Artelor - Direcția Generală a Teatrelor și Operelor* 5/1935, f. 14.

²⁴ *Ibidem*, f. 85.

²⁵ S.A.N.I.C. fond *Ministerul Instrucțiunii Cultelor și Artelor - Direcția Generală a Teatrelor și Operelor* 29/1939, f.15-16.

Teatrul Național din Cluj a întreprins numeroase turnee în localitățile din Transilvania, mai ales după ce Teatrul din Oradea fusese desființat la mijlocul deceniului. În noiembrie - decembrie 1939, s-au ținut 44 reprezentații cu spectacolele: „Omul de zăpadă”, „Băeșul tatei”, „Zile senine”, „Medalionul”, „Ne jucăm să ne amuzăm”, „Mama”. Șase reprezentații au avut loc la Timișoara, restul la sate²⁶.

În condițiile tot mai tulburi din punct de vedere al situației internaționale, Teatrul Național din Cluj a fost nevoit să se adapteze noilor realități. Foarte multe spectacole sunt date pe zona de concentrare a armatei, pentru „ridicarea moralului soldaților”. Dintr-un raport asupra turneului desfășurat din perioada 7 februarie - 3 martie 1940 aflăm că „s-a căutat pe cât posibil ca înainte de reprezentații să se explice soldaților subiectul piesei, lămurindu-le oarecare probleme pe care piesa le scoate în relief și care totuși pentru ei a fost cam greu de priceput (cazul garnizoanei Sighet unde dl. comandant văzuse piesa în altă localitate și a ordonat ca dimineața premergătoare spectacolului, ofițerii instructori să explice subiectul piesei). În alte părți (cum este cazul de la Zalău, domnul comandant al unității, după fiecare act a făcut un rezumat al actului jucat, iar la urmă trăgând concluziile necesare pentru educarea trupei)”²⁷. De mare succes s-a bucurat piesa „Doi sergenți”, care a avut „un răsunet adânc în sufletul tuturor ostașilor, ofițeri și soldați”.

Mai trebuie spus că personalul teatrului a fost mobilizat, astfel că realizarea spectacolelor era pusă în pericol. De mai multe ori s-a cerut Ministerului să intervină la Statul Major General al Armatei pentru demobilizarea actorilor, figuranților și personalului tehnic²⁸.

Un moment foarte greu în existența Teatrului Național l-a reprezentat cel în care, în toamna anului 1940, instituția a fost evacuată din Cluj. Autoritățile din Timișoara și-au exprimat imediat disponibilitatea de a adăposti instituția, după cum reiese dintr-un memoriu trimis către Ministerul Culturii:

„Față de situația creată prin arbitrajul de la Viena, față de necesitatea evacuării imediate a instituțiilor din Cluj, Municipiul Timișoara este în plăcuta situație de a primi și adăposti Teatrul Național, Opera Română și Academia de Muzică, dispunând de factorii necesari cari condiționează o bună și normală funcționare.

²⁶ S.A.N.I.C. fond *Ministerul Instrucțiunii Cultelor și Artelor - Direcția Generală a Teatrelor și Operelor* dosar 57/1940, f. 3.

²⁷ *Ibidem*, f. 12.

²⁸ Androne Traian - soldat, Simion Grigore - soldat, Ursuț Iacob - caporal, Babici Petru - soldat, Moldovan Ioan - caporal, Milonean Gheorghe - soldat, Marina Ion - caporal, Cacovean Alexandru - soldat, Huluban Teodor - sergent, Abrudan Gavrilă - caporal, Bota Mihail - sergent T.R., Doctor Liviu - fruntaș, Lapteș Mihail - sergent, Ionescu Costică - fruntaș T.R., Olteanu Ion - caporal T.R., Rus Emil - caporal, Drăghici Aurel - fruntaș, Szilaghi Ludovic - soldat, Tulogdi Bella - soldat.

În ceea ce privește adăpostirea personalului, locuințele particulare pentru funcționari, putem asigura o plasare expeditivă, găsiindu-se destule case și apartamente de închiriat în urma plecării din garnizoană a cca 1000 familii de ofițeri și subofițeri.

Pentru adăpostirea Teatrului Național și a Operei Naționale se pune la dispoziție teatrul comunal cu toate accesoriile lui, săli de repetiție și cabinete, sala redutei pentru studiu etc., credem suficiente pentru buna și normala funcționare, unde aceste instituții au făcut numeroase stagiuni. Eventualele completări și modificări se vor face după necesitățile cari se vor impune.

Urmând sistemul alternativ practicat și la Cluj, în zilele de reprezentații ale Operei, Teatrul Național are suficient debușeu foarte apropiat, deplasându-se la Arad, Lugoj sau Oravița, unde sunt săli de teatru încercate de acest ansamblu.

Din stagiunile trecute s-a putut constata marele interes al bănașenilor pentru arta superioară oferită de aceste instituții, iar prin așezarea lor în metropola Banatului se împlinește un vechi deziderat justificat prin standardul de viață culturală suficient dovedită²⁹.

Pe 16 septembrie 1940 începea activitatea, conducerea fiind asigurată de un Comitet de Direcție format din: Victor Papilian - director, Pop Ioan - Administrator, T. Moșil - șef contencios, Ștefan Bezdechi - prof. univ., Potoroacă Virgil - artist, Gherghel Ioan - profesor secundar³⁰. Chiar dacă a trebuit să facă față acestor schimbări dramatice, activitatea teatrului a continuat neîntrerupt pe toată durata celui de-Al Doilea Război Mondial. Abia în decembrie 1945, Teatrul Național își va relua activitatea pe scena clujeană.

---

²⁹ S.A.N.I.C., fond *Ministerul Instrucțiunii Cultelor și Artelor - Direcția Generală a Teatrelor și Operelor*, dosar 57/1940, f. 81.

³⁰ *Ibidem*, f. 118.

